

Aino Vehviläinen

**”MINUN PITÄÄ KERTA KAIKKIAAN KEKSIÄ
MUUTAKIN TEKEMISTÄ KUIN SYÖMINEN”**
Fantasiamaailma anoreksian tematisoijana Mila Teräksen romaanissa *Perhosen varjo*

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Aino Vehviläinen: ”Minun pitää kerta kaikkiaan keksiä muutakin tekemistä kuin syöminen”
Fantasiamaailma anoreksian tematisoijana Mila Teräksen romaanissa *Perhosen varjo*

Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kirjallisuustiede
Toukokuu 2023

Tutkielmassani tarkastelen Mila Teräksen *Perhosen varjo* -teosta (2012). Etsin vastauksia kysymyksiin siitä, miten teoksen primaari- ja sekundaarimaailmat ovat suhteessa toisiinsa ja miten ne tematisoivat päähenkilön sairastamaa anoreksiaa. Keskityn erityisesti sekundaariseen fantasiamaailmaan. Apunani käytän J. R. R. Tolkienin sekundaarimaailmateoriaa sekä sitä eteenpäin kehittäneen Maria Nikolajevan teoriaa suljetuista, avoimista ja implisiittisistä maailmoista. Nojaudun myös fantasiakirjallisuuden 2000-luvun teoriointeihin. Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus, että teosta on mahdollista lähestyä ja tulkita eri tavoin riippuen siitä, pitääkö sen maailmaa avoimena vai suljettuna fantasiamaailmana. Tämä vaikuttaa siihen, miten anoreksian tematiikkaa kannattaa tutkia.

Tutkielmassani esitän, kuinka *Perhosen varjon* primaari- ja sekundaarimaailmoja on mahdollista tarkastella ja jaotella valitsemieni teorioiden avulla. Teoksen maailmaa voi pitää niin avoimena kuin suljettunakin fantasiamaailmana, mutta tutkimukseni kannalta sen tarkasteleminen avoimena maailmana on mielekkäämpää. Teoksen tutkiminen avoimena fantasiamaailmana kohottaa sen anoreksiatematiikan keskiöön.

Tulen siihen johtopäätökseen, että *Perhosen varjon* sekundaarimaailma on päähenkilön Linnean mielikuvituksen tuote, joka tematisoi varsinkin keijujen kautta hänen anoreksiaansa ja tuonpuoleista, jota kohti Linnea on etenemässä. Se, johtuuko sekundaarimaailman tapahtumat anoreksiasta, puhtaasta mielikuvituksesta vai psykoosista, jää lukijan tulkittavaksi.

Yksi tutkielmani tavoitteista on tuoda suomalaista lapsille ja nuorille suunnattua syömishäiriökirjallisuutta näkyvämmäksi, sekä todistaa, miten monipuolisia fantasiakirjallisuuden teoretisoinnit ovat.

Avainsanat: *Perhosen varjo*, fantasiamaailmat, avoin fantasiamaailma, anoreksia, sekundaariteoria, Maria Nikolajeva

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoriat ja keskeiset käsitteet	4
2.1	Tolkienin primaari- ja sekundaarimaailma	4
2.2	Nikolajevan avoin, suljettu ja implisiittinen fantasiamaailma	5
2.3	Anoreksia	6
3	<i>Perhosen varjon</i> eri maailmat	7
3.1	<i>Perhosen varjo</i> suljettuna maailmana	7
3.2	<i>Perhosen varjo</i> avoimena maailmana	10
4	Kuviteltu sekundaarimaailma	12
4.1	Mielikuvituksellinen sekundaarimaailma	13
4.2	Harhojen aiheuttama sekundaarimaailma	14
5	Maailmat anoreksian tematisoijina	17
5.1	Keijut	17
5.2	Metsän kutsu ja tuonpuoleinen	21
6	Johtopäätökset	26
	Lähteet	28

1 Johdanto

Tutkielmassani tutkin Mila Teräksen *Perhosen varjo* -teoksen (2012) primaari- ja sekundaarimaailmojen suhteita ja niiden tapaa tematisoida päähenkilön anoreksiaa. Pyrin esittelemään muutaman vaihtoehdon, joilla teoksen maailmoja voi jaotella, ja tarkastelemaan, miten niiden kautta voidaan tulkita päähenkilön sairastamaa anoreksiaa. Teoksessa esiintyy primaari- ja sekundaarimaailma, joita tulen tarkastelemaan vastakkain. Tulkitsen primaarimaailman päähenkilön mahdollisuudeksi parantua anoreksiasta, ja sekundaarimaailman paikaksi, jossa hänen anoreksiansa saa jatkaa. Esitän myös, miten sekundaarimaailma voi tematisoida tuonpuoleista. Tutkimuskysymykseni ovatkin, miten eri maailmat ovat suhteessa toisiinsa Mila Teräksen *Perhosen varjo* -teoksessa ja miten ne tematisoivat anoreksiaa.

Sen lisäksi, että fantasiamaailmat ja fantasiakirjallisuus on mielenkiintoni kohteena, kohdeteokseni valintaan vaikutti sen uskottava syömishäiriökuvaus, joka pureutuu sairauden fyysisten ja psyykkisten oireiden kuvailuun. Ja vaikka *Perhosen varjo* onkin maagista realismia, jossa realistiseen kerrontaan yhdistetään fantasiakerronnan piirteitä, ja siinä eri maailmojen rajat ovat häilyviä, syömishäiriötä ei mystifioida. Sairauden mystifioinnin sijaan hahmon kasvulle ja kehittymiselle annetaan tilaa. Lasten- ja nuortenkirjallisuudessa syömishäiriö on yleensä päähenkilön suurin ongelma ja este niin henkiseksi kuin fyysisellekin kasvulle, kun taas aikuisille suunnatussa kirjallisuudessa syömishäiriö saattaa olla vain osa kertomusta, eikä siihen kiinnitetä niin paljon huomiota.

Koenkin nuorille suunnatun syömishäiriökirjallisuuden tutkimisen tarpeelliseksi, sillä mielestäni se ei ole saanut tarpeeksi huomiota, vaikka esimerkiksi artikkelissa "*Sairas, sairampi, sairain*" (2001, 297) Marketta Härkönen mainitsee syömishäiriön olevan nuortenkirjoissa yleisin kuvattava mielenterveyden häiriö. Kohdeteoksestanikaan ei löydy tutkimusta. Härkösen artikkeli on toki jo yli kaksikymmentä vuotta vanha, mutta huolimatta ajankulusta ja syömishäiriökuvausten runsaudesta varsinkin nuorten syömishäiriökirjallisuuden tutkimus on jäänyt valitettavan vähäiseksi. Nuorten syömishäiriökirjallisuuden tutkimuksessa keskiössä ovat Hannele Huovin *Madonna* (1988) ja Kira Poutasen *Ihana meri* (2001). Esimerkiksi Hanna Mikkolan "*Tänään työ on kauneus on ruumis on laihuus*" : *Feministinen luenta syömishäiriöiden ja naissukupuolen kytköksistä suomalaisissa syömishäiriöromaaneissa* (2012) ja Miia Rautiaisen *Laiha, puhdas ja täydellinen: Hannele Huovin Madonna ja Kira Poutasen Ihana meri*

anoreksiakuvauksina (2007) -pro gradu -tutkielmat keskittyvät muun muassa näihin kahteen teokseen. Tämä ei ole ihme, sillä nämä teokset ovat lasten ja nuorten syömishäiriökirjallisuuden pääteoksia, ja Härkönen (2001, 297) kuvailee *Madonnaa* jopa anoreksiakirjaklassikoksi. Sama status on mielestäni *Ihanalla merellä*. Syömishäiriökirjallisuuden tutkimuksen pääkohteina ovat yleensä päähenkilön kasvu, syömisen ja sairauden kuvaus, feminiinisyyden ja kapina tyttöjen ja naisten yhteiskunnallista asemaa kohtaan.

Vaikka edellä mainittuja aiheita olisi mahdollista tutkia *Perhosen varjosta*, oma aiheeni poikkeaa niistä, sillä ohitan yhteiskunnallisen ja feministisen keskustelun. Niiden sijaan tarkastelen kohdeteostani sen fantasiamaailman ja syömishäiriötematiikan kautta yhdistäen tutkimukseeni teoriaa fantasiamaailmoista. Fantasiakirjallisuudelle onkin asetettu useita eri teoretisointeja, joista tunnetuimpia ovat J. R. R. Tolkienin, Maria Nikolajevan ja Tzvetan Todorovin. He kaikki määrittelevät fantasian eri tavoin, ja jakavat fantasiamaailmat eri kategorioihin, mutta niiden kaikkien perusteella fantasia tarkoittaa kuvitelmaa ja mielikuvituksellista ilmiötä. Näitä kaikkia teorioita on käytetty lukuisissa eri fantasiamaailmoja koskevissa tutkimuksissa. Fantasiakirjallisuuden tutkija Jyrki Korpua (2022, 161) mainitsee, että tutkimusta suomalaisestakin lastenkirjallisuudesta on paljon, mutta lisää fantasiakirjallisuuteen suuntautuvan tutkimusten näkökulman olevan hyvin angloamerikkalainen.

Mielestäni kohdeteostani on mielekästä tutkia Tolkienin sekundaarimaailmateorian ja Nikolajevan jaottelun kautta. Niiden avulla voidaan tarkastella teoksen maailmojen suhteita samoin kuin maailmojen mahdollisia tematisoinnin kohteita. Fantasian ja maagisen realismin tutkimiseen käytetään usein Tzvetan Todorovin *The Fantastic: A Structural Approach to the Literary Genre* -teoksessa (1973) esittämää jaottelua, jossa hän jakaa fantasian kategorioihin ihmeellinen, fantastinen ja outo. Todorovin jaottelu sopisi kohdeteokseni tutkimiseen, mutta rajaan teorian tutkielmani ulkopuolelle vaikkakin tulen mainitsemaan sen myöhemmin. Olen rajannut tutkielmani esisijaisiksi lähdeteoksiksi Nikolajevan väitöskirjan *The Magic Code: The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children* (1988), Tolkienin *Saduista*-esseen (On Fairy-Stories 2002/1938) sekä Anne Leinosen ja Ismo Loivamaan toimittaman monografian *Ihmeen tuntua: näkökulmia lasten ja nuorten fantasiakirjallisuuteen* (2006).

Fantasiamaailman ja syömishäiriökuvauksen kautta tulkitseen teoksen sekundaarimaailman avoimeksi fantasiamaailmaksi, mielikuvituksen tuotteeksi, jonka päähenkilö Linnea luo ja johon hän voi siirtyä milloin haluaa tai milloin hänen sairastamansa anoreksia hänet siihen

pakottaa. Metsä on tämän mielikuvitusmaailman keskus. Linnean itseluomaan fantasiamaailmaan viittaavat syömättömyyden lisäksi mahdollisuus psykoosiin sekä useat kohdat, jossa hän minäkertojana pohtii, kuinka hän lapsena rakenteli mielessään eri maailmoja, jotta sai ajan kulumaan Usvalassa. Myös Usvala nimenä tematisoi toden ja kuvitellun rajamaastoa.

Tutkielmassani pyrin argumentoimaan, miten olen päätenyt tulkintaani ja mitkä teoksen kohdat ja käyttämäni teoriat tukevat väitettäni. Tämän teen erityisesti analyysiosiossa, joka koostuu kahdesta osasta eli maailmojen suhteiden pohdinnasta ja anoreksian temaattisen puolen tarkastelusta. Tutkielmani eteneekin seuraavasti: toisessa pääluvussa käyn läpi teorian ja käsitteet, joita sovellan kohdeaineistooni. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen ja erittelen *Perhosen varjon* maailmoja Tolkienin ja Nikolajevan käsitteiden avulla. Neljännessä luvussa tarkastelen, miten Linnea luo sekundaarimaailman, ja viidessä luvussa keskityn syömishäiriötematiikan purkamiseen pureutuen varsinkin sekundaarimaailmaan. Lopuksi esitän johtopäätökseni. Ennen seuraavia lukuja käyn vielä lyhyesti läpi kohdeteokseni juonen.

Mila Teräksen *Perhosen varjossa* seurataan pian 14-vuotiasta Linneaa, joka viettää kesälomansa Usvalassa isoäidin kartanolla. Linnealla on sairastunut jo ennen lomaansa syömishäiriöön, jonka oireilu pahenee kesän aikana. Linnea kokee kasvamisen ristiriitaisesti; välillä se on jännittävää, välillä pelottavaa. Hänen äitinsä seurustelee inhottavan Kimmon kanssa, ja isällä on uusi parisuhde ja lapsi, eikä Linnea saa kaipaamaansa huomiota. Hän myös yhdistää vanhempiansa eron siihen hetkeen, jolloin söi viimeksi jäätelöä. Lisäksi Linnea kokee, että perheellä ja koko Usvalalla on salaisuuksia, joihin hän ei pääse osalliseksi. Ihmisiä katoaa, isoäidin ikää ei tiedä kukaan ja tarinat mystisestä metsästä saavat Linnean pään pyörälle. *Perhosen varjon* juonen edetessä Linnea uppoaa syvemmin niin syömishäiriöönsä kuin perheen salaisuuksiin. Samalla kun Linnea jättää yhä useammin syömättä toivoen, että hänestä tulisi yhtä kevyt ja täydellinen kuin keiju, raja teoksen reaali- ja fantasiamaailman välillä häviää. Lopulta Linnea kuulee keijujen kutsun ja joutuu päättämään, jääkö hän lopullisesti keijujen fantasiamaailmaan.

2 Teoriat ja keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esittelen käyttämäni teoriat ja käsitteet. Pääteorioina käytän Tolkienin primaari- ja sekundaarimaailmojen teoriaa, sekä Tolkienin teoriaa pohjana käyttäneen Maria Nikolajevan teoriaa avoimista, suljetuista ja implisiittisistä eli kätkeyistä maailmoista. Kerron myös lyhyesti syömishäiriöistä. Syömishäiriöiden ja anoreksian teoreettinen kehys on tutkielmani kannalta tärkeä, koska luentani perusteella Linnea rakentaa itselleen fantasiamaailman juuri sairautensa vuoksi sekä sen pakottamana.

2.1 Tolkienin primaari- ja sekundaarimaailma

Käsitteet primaarimaailma eli ensisijainen maailma ja sekundaarimaailma eli toissijainen maailma ovat peräisin J. R. R. Tolkienin *Saduista*-luennolta (On Fairy-Stories 2002/1938). Luenosta tehdyn samannimisen esseen suomentajan Vesa Sisättön (2002, 15) mukaan Tolkien tuli jopa luoneeksi esseellään eräänlaisen modernin fantasiakirjallisuuden manifestin, ja vaikka Tolkien itse tarkoittikin esseessään satuja, on hänen teoriaansa sovellettu enimmäkseen fantasiakirjallisuuteen. Sisättö (mt., 15) kuitenkin muistuttaa, että Tolkienin esseen aikaan moderni fantasia oli vasta muodostumassa, mikä selittää sen, että Tolkien viittasi fantasiakirjallisuuden sijaan satuihin. Korpuu, Hirsjärvi, Kovala & Välisalo (2021, 12) selventävät Tolkienin maailmajakoa: "[T]olkienia seuraten fantasia on tyypillisesti jaettu meidän maailmaamme, ensisijaiseen eli primaariseen maailmaan, ja fantasian toissijaiseen eli sekundaariseen maailmaan niiden ontologisen aseman perustella. Ajatuksena on, että ensisijainen maailma on aito ja reaalinen. Toissijainen fiktiivinen maailma puolestaan on (mahdollisesti) omalakinen, mutta hierarkkisesti ensisijaiselle maailmalle alisteinen." (Mt., 12.)

Siitä huolimatta, että Tolkien on näiden käsitteiden ensimmäinen määrittelijä, on niitä käytetty fantasiateroissa hieman eri tavoin. On myös huomioitava, että Tolkien tarkoitti primaarimaailmalla lukijan aktuaalista todellisuutta ja sekundaarimaailmalla teoksen maailmaa, johon lukija voi immersoitua. Tämä on tuottanut ongelmia fantasiakirjallisuuden tutkimisessa, sillä jos teoksen kerronnassa esiintyy kaksi todellisuutta, realistinen ja fantastinen maailma, niitä ei voida erottaa kummallakaan käsitteellä (Ihonen 2004, 82). Tämän ongelman takia Maria Nikolajeva on tehnyt Tolkienin jaotteluun muutoksen, josta kerron seuraavassa alaluvussa.

2.2 Nikolajevan avoin, suljettu ja implisiittinen fantasiamaailma

Lasten fantasiakirjallisuuden keskeisessä teoksessa *The Magic Code: The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children* (1988, 35–36) Maria Nikolajeva jakaa fantasiamaailmat Tolkienin tapaan primaari- ja sekundaarimaailmoihin. Hän kuitenkin kehittää kahden maailman jaottelea lisäämällä siihen suljetun (closed), avoimen (open) ja implisiittisen eli kätketyn (implied) maailman, jotka ovat Tolkienin käsitteiden tavoin jääneet fantasiakirjallisuuden tutkimukseen.

Nikolajevan suljettu maailma tarkoittaa itsenäistä toissijaista maailmaa, jolla ei ole mitään yhteyttä primaarimaailmaan. Hänen mukaansa suljettu fantasiamaailma on tyypillinen korkealle fantasialle (high fantasy). (Nikolajeva 1988, 36.) Tolkienin luoma Keski-Maa on malliesimerkki suljetusta fantasiamaailmasta.

Avoin maailma taas tarkoittaa maailmaa, jossa ensisijainen ja toissijainen maailma ovat jollain tavoin kontaktissa toisiinsa. Niiden välillä on jonkinlainen kulkureitti, jonka kautta hahmot voivat vaihtaa paikkaansa maailmasta toiseen. (Nikolajeva 1988, 36.) Yhtenä esimerkkinä tällaisesta maailmasta toimii C.S. Lewisin Narnia.

Implisiittinen maailma puolestaan on tekstin toissijainen maailma, joka ei esiinny tekstissä mutta tunkeutuu siitä huolimatta ensisijaiseen maailmaan (Nikolajeva 1988, 36). Sisättö (2006, 16) kertoo tätä maailmatyyppiä nimitettävän matalaksi fantasiaksi, ja lisää kummitus- ja vampyyritarinoiden olevan esimerkkejä implisiittisen maailman läsnäolosta.

Toisin sanoen suljetuilla maailmoilla ei ole yhteyttä reaali maailmaan, kun taas avoimessa maailmassa molemmat maailmat ovat läsnä. Implisiittisissä maailmoissa yliluonnolliset elementit ikään kuin tunkeutuvat ensisijaiseen maailmaan. (Korpua et al. 2021, 13.)

Palatakseni Nikolajevaan (1988, 35), hän painottaa, ettei primaari- ja sekundaarimaailmojen kontaktia voida saavuttaa ilman taikuutta. Nähdäkseni tämä vaatimus – samoin kuin moni muukin Nikolajevan esittämistä – on kuitenkin jäänyt taakse, jolloin fantasiamaailma voidaan saavuttaa pelkästään mielikuvituksen avulla lapsille ja nuorille suunnatussa fantasiassa. Anne Leinonen (2006, 32) määrittelee, että yksinkertaisin tapa siirtyä maailmasta toiseen on unen näkeminen – miksei siis myös harhojen näkeminen, mikä voidaan tulkita tapahtuvaksi Linnean kohdalla. Toki *Perhosen varjossa* Linnea saavuttaa sekundaarimaailman maailmojen välissä vuotavan keijukaismaailman taian avulla, mutta koska tulkitseen sekundaarimaailman

syömishäiriökuvaukseksi, Linnea täyttää niin Nikolajevan kuin Leinosen määritelmät maailmojen saavuttamisesta; teoksessa sekundaarimaailma voidaan tavoittaa taian, harhojen tai mielikuvituksen avulla.

Aiemman perusteella *Perhosen varjon* maailma voi olla niin suljettu kuin avoin fantasia-maailma. Se, kumpi kyseessä on, riippuu lukijan tulkinnasta. Palaan tähän myöhemmin tutkielmani kolmannessa luvussa.

2.3 Anoreksia

Anne Keski-Rahkonen, Pia Charpentier ja Riikka Viljanen kirjoittavat teoksessa *Syömishäiriöt – Läheisen opas* (2010, 14) anoreksian eli laihuushäiriön olevan ruumiin ja mielen sairaus, jossa sairastunut ”[i]hminen alkaa säännöstellä, väistellä ja välttää syömistä eri syistä – syyt voivat liittyä esimerkiksi tietynlaisen ulkonäön tavoitteluun, itsekuriin tai uskonnollisuuteen”. Vaikka anoreksiaa sairastava pyrkii usein säännöstelemään syömisiään, kätkemään ruokaa tai pääsemään monin eri keinon eroon nauttimastaan energiasta, saattaa hän ”[h]ekumoida ruoka-ajatuksilla ja olla poikkeavan kiinnostunut kaikesta ruokaan ja sen valmistukseen liittyvästä”. (Mt., 15.) Linnealla syömishäiriö muistuttaa oireiltaan anoreksiaa, sillä hän välttelee syömistä, oksentaa ja liikkuu paljon.

Laihuushäiriöihin liittyy selväpiirteisiä aliravitsemustilan ja nälkiintymisen aiheuttamia psyykkisiä oireita. Nälkiintymiseen liittyvät psyykkiset oireet vahvistuvat usein aliravitsemustilan pahentuessa, jolloin nälkiintymisen vuoksi on hyvin mahdollista, että sairastuneet todellisuudentaju hämärtyy psykoottiseksi käyttäytymiseksi. (Keski-Rahkonen et al. 2010, 41.) Psykiatrian erikoislääkäri Matti Huttunen (2018) listaa tyypillisiksi psykoottisiksi oireiksi erilaiset harha-aistimukset ja harhaluulot, joihin kuuluvat muun muassa kuuloelämykset ja erilaiset näköharhat. Huttunen (mt., 2018) mainitsee, kuinka harhaluulojen vuoksi henkilö voi ”[k]okea itsensä perusteetta poikkeuksellisen tärkeäksi henkilöksi tai jumalaksi”. Myös tämä sopii Linnean sairaudenkuvaan, sillä teoksen loppupuolella hän kohottaa itsensä omnipotentiksi. Tässä kerron luvussa 4.2.

3 *Perhosen varjon* eri maailmat

Seuraavissa alaluvuissa esittelen, miten primaari- ja sekundaarimaailma esiintyy *Perhosen varjossa* ja missä suhteessa ne ovat toisiinsa. Käytän apunani aiemmin mainittuja Tolkienin ja Nikolajevan jaotteluja, mutta lisään näihin teorioihin nykyteoriaa tukeakseni tulkintaani, ja koska myös Nikolajevan jaottelu on jo paikka paikoin vanhentunut. Niin kuin aiemmin mainitsin, Nikolajeva jaottelee fantasiamaailmat avoimiin, suljettuihin ja implisiittisiin maailmoihin, mutta koska *Perhosen varjossa* sekundaarimaailma on läsnä ja huomioitavissa, en käytä implisiittisen maailman analysoimiseksi omaa alalukua. Se sijaan sivuan implisiittistä maailmaa muissa luvuissa.

Kun tarkastellaan fantasiamaailmoja sekundaarimaailmateorian kautta, huomataan, että "[k]ertomuksen ensisijaiseksi maailmaksi hahmottuu joko primaarimaailma tai suljettu sekundaarimaailma" (Ahola 2020, 150). *Perhosen varjossa* lähtökohtana on, että realistisen kaltainen maailma on kertomuksen ensisijainen maailma, johon toissijainen fantasiamaailma tunkeutuu, mutta maailmojen suhde on mahdollista tulkita eri tavalla. Seuraavaksi käsittelen valitsemieni teorioiden avulla, miten teoksen maailman voi tulkita suljetuksi tai avoimeksi fantasiamaailmaksi. Avoimen fantasiamaailman käsittelyyn en käytä paljoa tilaa, sillä sitä seuraavissa luvuissa olevat analyysini koskevat myös avointa fantasiamaailmaa.

3.1 *Perhosen varjo* suljettuna maailmana

Nikolajeva määrittelee suljetun maailman maailmaksi, joka on omalakinen eikä se vuoda toiseen maailmaan (1988, 36). Tämän Nikolajevan määritelmän mukaan *Perhosen varjon* maailmaa ei ole mielekäästä tarkastella suljettuna maailmana. Maria Ihonen (2004, 85–86) kuitenkin kritisoi artikkelissaan *Lasten ja nuorten fantasian kerronnalliset keinot* Nikolajevan jaottelua ja tulee siten paljastaneeksi sen puutteelliseksi. Ihonen kirjoittaa, kuinka primaari- ja sekundaarimaailmojen vuotaminen rajojensa yli kyseenalaistaa primaarimaailman luonteen; jos mahdollisena pidetyt asiat ovat primaarimaailmassa mahdollisia, ei se enää ole primaarimaailma sen alkuperäisessä merkityksessä (mt., 86). Olen samaa mieltä Ihosen kyseenalaistuksesta, mutta mielestäni on huomioitava, että fantasiamaailmat ovat rajoiltaan liukuvia ja ne voivat teoksen sisällä muuttua muotoaan. Esimerkiksi implisiittinen maailma voi muuttua avoimeksi maailmaksi – niin kuin kohdeteoksessani käy.

Perhosen varjossa primaari- ja sekundaarimaailma kohtaavat ja niiden välillä voi kulkea, jolloin kyseessä on avoin maailma, mutta teoksen maailma on Ihosen mukaan mahdollista tulkita myös suljetuksi maailmaksi. Kun mahdottomat asiat ovat mahdollisia, Ihosen (mt., 86) mukaan "[e]ro suljettuun sekundaarimaailmaan olisi ainoastaan se, etteivät edellisen henkilöt hämmästele maailmansa ihmeitä". *Perhosen varjossa* osa hahmoista tietää sekundaarimaailman olemassaolosta, mutta kun maailmoja tarkastellaan minäkertojana toimivan Linnean kautta, sekundaarimaailma on ensin implisiittinen; Linnea aistii sekundaarimaailman, mutta ei osaa selittää tuntemuksiaan. Tästä aistitusta implisiittisestä maailmasta annetaan vihjeitä useasti, mutta vasta teoksen lopussa Linnea siirtyy kokonaan toiseen maailmaan. Tällöin implisiittinen maailma muuttuu avoimeksi maailmaksi, koska kaikki ne sekundaarimaailman ilmiöt, jotka Linnea on aiemmin aistinut, muuttuvat konkreettisiksi. Linnea oppii, että ainakin osa hänen aistimastaan ylluonnollisesta onkin ollut jatkuvasti läsnä. Kun näin tapahtuu, ja maailmat vuotavat toisiinsa ja niiden välillä pystyy kulkemaan, ennen implisiittisenä pidetty maailma muuttuu avoimeksi. Ihosen kyseenalaistuksen mukaan kyseessä olisi suljettu maailma, koska osa teoksen primaarimaailman hahmoista ei enää kyseenalaista toisen maailman olemassaoloa. Tämä muutos tarkoittaa sitä, ettei teosten maailmoja ole tarpeen tulkita syö-mishäiriön vaiheiden tematisoivina tekijöinä, sillä suljetussa maailmassa maagiset ja fantastiset ilmiöt ovat mahdollisia ilman, että niille tarvitsisi etsiä merkityksiä tai selityksiä.

Ihosen huomiota noudattamalla teoksen maailman tulkinta suljetuksi maailmaksi on siis mahdollista, minkä todistan muutamalla teoksen sitaatilla ja niiden pohdinnalla. Seuraavassa kohtauksessa Linnea keskustelelee Usvalalaisen ystävänsä kanssa kutsumattomasta väestä:

"Tässä kylässä on aina kerrottu tarinoita metsästä ja sen vanhasta väestä", Valeria tietää. "On puhuttu ja supistu vaikka mitä. Ja kun yhden kylän kohdalle osuu niin monta katoamistapausta, niin ei kai se mikään ihme olekaan. Muutama vuosi sitten eräs nainen löytyi metsästä huonossa kunnossa. Hän väitti toimineensa keijukaisten kättilönä. Nainen ei koskaan palautunut entiselleen, vaan asuu yhä mielisairaalassa. Mielisairaista puhutaankin täällä Hiidenperällä metsään menneinä." (*Perhosen varjo* 2012, 73. Tästä eteenpäin PV.)

Linnea tietää itsekkin Usvalan ja Hiidenperän katoamistapauksista, sekä siitä, että ympäristössä tapahtuu outoja asioita. Hän ei tiedä isoäidistään kaikkea, eikä muun muassa sitä, miksi tämä hiippailee öisin ulkosalla. Kohtauksessa sekundaarimaailma on vielä implisiittinen,

kun sitä tarkastellaan minäkertojan kautta. Linnea on kuullut vasta vain huhuja, hänellä ei ole muuta tarttumapintaa toiseen maailmaan.

Seuraavassa esimerkissäni Linnea keskustelelee isoäitinsä taloudenhoitajan Hedvigin kanssa Usvalan metsästä ja sen olennoista. Aiemmassa sitaatissa mielisairaista puhutaan metsään menneinä, joten teoksessa annetaan viitteitä siitä, että metsässä on jotain kummallista. Vaikka lukija odottaa teoksen genren vuoksi maagisia elementtejä, hänelle ja Linnealle on vielä epäselvää, mitä metsässä on ja mikä katoamistapaukset aiheuttaa. Sen sijaan on selvää, että tarinat yliluonnollisesta kumpuavat jo kaukaa historiasta.

”Niin, Hiidenperällä on aina kerrottu tarinoita vanhasta väestä ja keijuista.”

”Keijuista?”

[--]

”Siis... voiko joku nähdä niitä keijuja?”

”Kyllä ja ei”, Hedvig vastaa. ”Ihminen, joka on lähellä luontoa, aistii kyllä luonnonhenget.” (PV, 80.)

Linnea aistii välillä kyseisten luonnonhenkien läsnäolon, mutta ei näe niitä kuin vasta päätyessään metsään. Silloin hän siirtyy avoimen fantasiamaailman sekundaarimaailmaan, ja käy keskustelun siellä elävän sukulaisensa kanssa:

”Väkemme on aina elänyt ihmisten rinnalla”, Daalia kertoo. ”Nyt ihmiset ovat kuitenkin melkein unohtaneet maailmamme olemassaolon. Mutta mihin se olisi hävinnyt?” (PV, 209.)

Sitaattien suhteissa näkyy, kuinka aiemmin implisiittisenä pidetty sekundaarimaailma muuttuu tulkinnan mukaan joko avoimeksi tai suljetuksi siinä vaiheessa, kun Linnea astuu metsään ja tapaa siellä asuvat olennot. Tämä siksi, ettei sekundaarimaailmaa voi enää nimittää implisiittiseksi sen tullessa näkyväksi ja konkreettiseksi Linnealle. Sen lisäksi, että Linnea on itse pystynyt lopulta siirtymään sekundaariseen maailmaan, tulee selväksi, että sen maailman olennot ovat ennen eläneet samassa maailmassa kuin ihmiset. Metsässä asuu lisäksi ihmisiä, jotka ovat aiemmin kadonneet primaarimaailmasta. Kulkeminen maailmojen välillä onnistuu myös toiseen suuntaan, sillä Linnean isoäiti on peräisin sekundaarimaailmasta, jota kutsutaan teoksessa Toiseksi. Toinen on ”[t]odellisuus, joka elää koko ajan ihmisten arkielämän rinnalla. Jokainen tuntee sen, mutta useimmat tahtovat vain unohtaa sen olemassaolon”. (PV 2012,

206.) Tämä kyseenalaistaakin teoksen maailmojen suhteen. Nikolajevan teorian mukaan kyseessä olisi avoin fantasiamaailma, mutta Ihosen kyseenalaistuksen mukaan suljettu fantasiamaailma, sillä kun maailmat vuotavat toisiinsa, myös primaarimaailma muuttuu samaksi fantasiamaailmaksi kuin mitä sekundaarimaailma on. Toisin sanoen *Perhosen varjon* sisällä olisi vain yksi suljettu maailma, mutta osa ihmishahmoista on vain unohtanut ylliluonnollisen olemassaolon.

3.2 *Perhosen varjo* avoimena maailmana

Vaikka aiemman perusteella *Perhosen varjon* maailman voi tulkita suljetuksi maailmaksi, on sitä mielestäni mielekkäämpää tulkita Nikolajevan teoriaa hyödyntäen avoimena fantasiamaailmana. Tällöin kertomuksen primaari- ja sekundaarimaailma ovat kosketuksissa toisiinsa ja ne vuotavat läpäisten toisensa. Näiden kahden maailman välillä on jokin kulkureitti, jonka kautta hahmot voivat kulkea maailmasta toiseen (Sisättö 2011, 87). Nikolajeva omistaa teoksessaan *The Magic Code* (1988, 75–97) kokonaisen luvun siihen, että hän käy läpi eri mahdollisuuksista, joiden avulla avoimen maailman fantasiassa sekundaarimaailmaan kuljetaan. Näistä mahdollisuuksista omia johtopäätöksiäni lähimpänä ovat ovi, uni tai kuolema. Ovi on fantasiassa tärkein kulkureitti kahden maailman välillä, sillä ovi yhdistää maailmat. Nikolajeva kuitenkin muistuttaa, että lasten fantasiakirjallisuudessa oven ei tarvitse olla konkreettinen ovi, vaan se voi olla myös jokin ovea symboloiva ilmiö kuten uni. (Mt., 76.) *Perhosen varjossa* kahden maailman välinen kulkureitti on kartanon puutarhassa oleva muurin ovi, joka on yleensä suljettu. Kun Linnea kävelee ovesta muurin toiselle puolelle, hän siirtyy primaarimaailmasta sekundaarimaailmaan. Samaisessa vaiheessa Linnean aistima implisiittinen maailma muuttuu oman tulkintani mukaan avoimeksi.

Maagiselle realismille tyypillistä on esittää lukijalle ensin primaarimaailman tavallista arkea, johon sitten pian sulautuu magiaa. Näin on kohdeteoksessanikin. Käyn läpi muutaman esimerkin, joista voi huomata maailmojen läpäisevän toisensa, vaikka se ei Linnealle olisikaan selvää ennen muurin ovesta kulkemista. Aivan ensimmäiseksi eräessä kohtauksessa Hedvig toteaa Linnealle seuraavasti:

”Minä ja isoäitisi emme missään nimessä tahtoisi sinun lähtevän. Edes käymään. Muista, että jos päätät lähteä, sieltä ei ole koskaan paluuta.” (PV, 189.)

Tämän voi tulkita teoksen sekundaarimaailmaksi, mutta myös syömishäiriön aiheuttamaksi kuolemaksi, toispuoleiseksi maailmaksi, sillä kuolema on lopullinen, eikä toispuoleisesta voi palata. Nikolajeva (1988, 80–81) mainitsee kuoleman olevan mahdollinen sekundaarimaailma, ja asettaa esimerkiksi Astrid Lindgrenin teoksen *Veljeni, Leijonamieli* (1973). Toiseksi Linnea tapaa sekundaarimaailmassa Daalia-tätinsä, joka hän on jo aiemmin nähnyt primaarimaailmassa tietämättä kuitenkaan, kuka tämä on: ”Katson ihanaa naista, jonka näin muutama kesäyö sitten juttelevan isoäidin kanssa verannalla. Sama hahmo hymyilee minulle myös Usvalan keltaisen salin valokuvassa.” (PV, 207.) Koska Daalia on esiintynyt aiemmin jo teoksen primaarimaailmassa, todistaa se, että maailmojen välillä voi liikkua avoimelle fantasiamaailmalle tyyppillisesti. Saman todistaa hahmo nimeltä Leimu. Linnea on ihastunut primaarimaailman paikalliseen poikaan Mikaeliin, joka käyttäytyy ristiriitaisesti niinä kertoina, kun he tapaavat. Käy ilmi, että muutamana kertana Linnea onkin tavannut Leimun, Mikaelin metsään kadonneen kaksoisveljen. Siispä Leimukin pystyy liikkumaan maailmojen välillä.

Edellisten perusteella teoksen maailmat voi lukea oikeina, olemassa olevina maailmoina, joiden välillä voi kulkea vain kävelemällä muurin ovesta. Mutta niin kuin jo aiemmin mainitsin, avoin fantasiamaailma voi olla myös kuviteltu maailma varsinkin lasten ja nuorten kirjallisuudessa. Lukeminen avoimena fantasiamaailmana antaa mielekkään pohjan tarkastella maailmoja syömishäiriön tematisoijina, mitä tarkastelen varsinkin luvussa 5. Seuraavat analyysit perustuvat tulkinnalleni siitä, että Linnea on kuvitellut varsinkin sekundaarimaailman tapahtumat ja teoksessa on avoin fantasiamaailma, johon hän voi siirtyä kuvittelun tai psykoosin kautta.

4 Kuviteltu sekundaarimaailma

Pasi Jääskeläinen kirjoittaa fantasiamaailmoja käsittelevässä artikkelissaan ”Komeron kautta toisaalle” (2006, 83), että ”[t]aipumus kuvitella siirtymä todellisuudesta toiseen kumpuaa psyykemme perusrakenteista [--]. Ihmismieli on taipuvainen todellisuuden hahmottamiseen dualististen vastakohtaparien kautta”. Tästä dualistisesta jaosta esimerkkinä voidaan mainita tietoinen ja tiedostamaton. Siksi on ”[l]uontevaa, että ihmismieli jakaa todellisuudenkin tämänpuoleiseen ja tuonpuoleiseen” (mt., 83). Ajatus kahdesta todellisuudesta voi Jääskeläisen (mt., 84) mukaan ”[h]eijastella tämän dualistisen perusrakenteen pohjalta syntynyttä eskapistista haavetta löytää uusia valloitettavia alueita, kun oma todellisuus alkaa tuntua ahtaalta”. Samoin kyseessä voi Jääskeläisen mukaan olla ”[a]hdistuneen ihmisen tarve paeta omaa todellisuutta ja päästä minne tahansa muualle” (mt., 83). Tämän tarpeen Linnea ilmaisee itsekin: ”Parasta maailmassa on unelmointi. Maailmaa pääsee pakoon kuvittelemalla” (PV, 76).

Lapsilla onkin usein tarve keksiä satuja, jotta he pystyisivät luopumaan kasvamiseen liittyvistä ongelmista ja saamaan valtaa varsinkin vanhempiaan kohtaan; ”[t]oiseen todellisuuden siirtymällä lapset saavat osakseen valtaa ja kunnioitusta” (Bettelheim 1998, 14; Jääskeläinen 2006, 84). Tulkitsen Linneankin tekevän näin, sillä teoksessa on useita kohtauksia, joissa Linnea pohtii kasvamista ja omaa suhdettaan vanhempiinsa ja uuteen velipuoleen. Hän keksii fantasiamaailman, sillä hän uskoo saavansa valtaa sitä kautta. Hän haluaa valtaa vanhempiinsa, samoin myös yliotteen anoreksiastaan. Vallalla en niinkään tarkoita tarvetta hallita vanhempia, jotka ovat teoksessa vain sivuroolissa, vaan Linnean tarvetta ymmärtää ja hallita sitä, miksi hän haluaa pitää kiinni sairaudestaan. Hän ei ole varma haluaako tehdä itsensä näkyväksi vai näkymättömäksi vanhempiensa edessä. Keski-Rahkosen (et al. 2010, 107) mukaan ”[s]airastuneesta saattaakin tuntua, että syömishäiriön oireet ovat osa hänen minuuttaan, ja oireista luopuminen merkitsisi tavalliseksi muuttumista ja sitä, ettei kukaan enää huomaisi ja välittäisi hänestä”.

Seuraavassa alaluvussa esittelen kohtauksia, joiden avulla olen päätenyt johtopäätökseeni kuvitellusta maailmasta, ja tuen niitä tutkielmani pääteorioilla sekä muilla lähdemateriaaleilla.

4.1 Mielikuvituksellinen sekundaarimaailma

Sekundaarimaailma on avoimen maailman fantasiakirjallisuudessa se maailma, johon lukija kiinnittää eniten huomiota, sillä se mallintaa primaarimaailman todellisen, aktuaalisen maailman kaltaiseksi. Tämän totesin jo luvussa 3.2. Jääskeläinen (2006, 89) kirjoittaa, että usein fantasiaa lukiessaan lukija samaistaa todellisuutensa ja teoksen esittämän primaarimaailman, ja tulee niin kytkeneeksi teoksen esittämän sekundaarimaailman oman reaalitodellisuutensa jatkeeksi. Siitäkin huolimatta, että Jääskeläinen mainitsee vain lukijan, nähdäkseni myös Linnea tekee näin, vaikka teoksen sisällä ei aktuaalista todellisuutta, lukijan todellisuutta, olekaan. Teoksen sisäistä maailmaa kutsutaan tekstuaaliseksi aktuaaliseksi maailmaksi. (Ryan 1991, 18; 24.) Linnea elää omassa teoksen sisäisessä todellisuudessaan, sen primaarimaailmassa, ja luo sen jatkeeksi toisen, sekundaarisen fantasiamaailman paetakseen anoreksian, kasvamisen ja sukulaistensa aiheuttamaan painetta. Eräässä kohtauksessa Linnea miettii seuraavaa: ”Minun pitää kerta kaikkiaan keksiä muutakin tekemistä kuin syöminen” (PV, 120). Täksi toiseksi tekemiseksi tulkitsen fantasiamaailman luomisen. Aluksi toiminta on vähäistä, harmitontakin, sillä Linnea muistelee ensin lapsuuden leikkejään, mutta syömättömyyden ja omiin, uusiin kuvitelmiin pakenemisen takia hänen on pian mahdotonta erottaa, mikä on totta. Tällöin Linnean toiminta on vaarallista hänen psyykelleen ja kasvuilleen.

Perhosen varjon useassa kohdassa Linnea pohtii, miten hän lapsena kuvitteli maailmoja ja kuinka hän haluaisi yhä teini-ikäisenä hukkoa omiin ajatuksiin ja maailmoihin, mikä on hyvin tyypillistä käyttäytymistä lapselle. Hän miettii aikaisempia kesiään *Uvalassa*: ”Pienenä tyttönä rakensin lähimetsissä omia maailmoja, elin niissä kelloon katsomatta. Aivan kuin olisin tiennyt, että äärettömyys alkaa metsän portilta.” (PV, 122.) Maailmojen luominen ei siis ole hänelle uutta. Aiemmin toisen maailman luomisessa on ollut kyse ajanvietosta ja lapsen mielikuvituksellisista leikeistä, mutta syömishäiriön ja nälkiintymisen takia sekundaarimaailman luominen saa uusia ulottuvuuksia ja sekoittuu Linnean sairauden aiheuttamiin harhoihin sekä *Uvalassa* kerrottuihin tarinoin metsän väestä. Todellisuuden ja kuvitellun välinen raja hämärtyy sitä mukaan kuin Linnea jättää yhä useammin syömättä. Enää rajaksi ei riitä *Uvalan* kartanoilla oleva muuri, ja sitaatin äärettömyydenkin voi tulkita jopa tuonpuoleiseksi – niin kuin itsekin tutkielmassani teen. Jatkan tästä hieman luvussa 5.2.

Lisäksi Linnea esimerkiksi miettii, miten haluaisi elää kirjan sisäisessä tarinamaailmassa:

Usein toivon, että voisin astua jonkun kirjan sisään. Haluaisin elää jossain fantasiakirjassa, en täällä.

”Jos mä joskus huomaan, ettei mua enää huvita lukea fantasiaromaaneja, niin silloin tiedän kasvaneeni aikuiseksi”, sanon. ”Ja voin hankkiutua saman tien hoitoon.” (PV, 79.)

Tämä kohtausta antaa pohjan tulkinnalleni kuvittelusta maailmasta, sillä Linnea myöntää toivonsa elää fantasiamaailmassa. Hieman myöhemmin kertomuksen edettyä Linnean on jo aika ajoin vaikea erottaa todellisuutta kuvittelusta:

Mikä on totta ja mikä kuvitelmaa? Onko edes mahdollista tietää, missä kulkee toden ja kuvittelun raja? Jos kuulin kuiskauksen, eikö se sitten ollut kuiskaus? Ja jos näin jotakin, eikö se jokin ollut olemassa? (PV, 166.)

ja

Viime aikoina minun on ollut vaikeaa löytää rajaa toden ja kuvittelun välistä. Olenko sekoamassa? Tällaista on tulla lopullisesti hulluksi? (PV, 178.)

Nähdäkseni Linnea ei vielä näissä kohtauksissa ole psykoosissa, mutta näkiintymisen vuoksi hän on menossa sitä kohti, mihin viittaavat harhakuvat ja vaikeus erottaa niitä todellisuudesta. Teoksen muiden hahmojen kertomat tarinat yliluonnollisen olemassaolosta, joista mainitsin luvussa 3.1, mahdollistavat Linnean oman mielikuvitusmaailman rakentamisen. Tarinat metsänväestä ja metsään kadonneista sekoittuvat nopeasti Linnean todellisuuteen tavallista helpommin, sillä hän pystyy hyödyntämään jo lapsena luomaansa fantasiamaailmaa. Lasten leikki poikkeaa usein fantastisen puolelle, mutta palautuu pian takaisin todellisuuteen (Leinonen 2006, 28). Linnea on ikänsä puolesta lapsi, mutta anoreksiansa vuoksi hänen on lopulta vaikea palauttaa mieltään todellisuuteen. Todellisuuteen palautumisen vaikeuteen on toinenkin syy, yönsini, josta kerron seuraavassa alaluvussa.

4.2 Harhojen aiheuttama sekundaarimaailma

Jo *Perhosen varjon* alkutilanteessa Linnean sairaus on edennyt niin sanottuun kuherrusvaiheeseen. Kuherrusvaiheessa sairastunut kokee oireistaan olevan enemmän hyötyä kuin haittaa, eikä hänellä vielä ole sairautentuntoa (Keski-Rahkonen et al. 2010, 61–62). Syömishäiriölle on tavallista,

että sairastunut olettaa itse kontrolloivansa tilannetta, mutta asia on päinvastainen. Lopulta syömättömyyden takia Linnean käyttäytyminen ja ajattelutapa saa psykoottisia piirteitä, minkä vuoksi hänen todellisuudentajunsa hämärtyy.

43 tuntia ilman ruokaa.

[--]

Nälkä ei enää hallitse minua. Minä hallitsen sitä.

Rakastan tätä tunnetta, että hallitsen itseni, kaikki mielitekoni. Olen vihdoinkin vahvempi kuin ne.

[--]

Jalkani miltei kohoavat maanpinnan yläpuolelle. Hymyilen. Nostan käteni ilmaan. Oloni on mahtava. Pystyn mihin vain.

Olen voittamaton!

Olen onnellinen.

[--] Tämä on minun valtakuntani. Nämä puut, ne ovat kutsuneet minua luokseen.

[--] Suljen silmäni. Kohoan ilmaan. Olen kevyt kuin perhonen tuulessa ja nousen ylöspäin, ylöspäin –

Silloin huomaan selässäni jotakin.

Kovat lapaluuni ovat sulaneet upeiksi, valkoisiksi siiviksi. (PV, 191–192.)

Katkelmassa Linnea korostaa nälkäänsä. Nälkä saa uusia piirteitä ja siihen takertuminen nostattaa Linnean jopa omnipotentiksi eli kaikkivoipaiseksi. Mainitsinkin luvussa 2.3. tämän psykoosin oireen. Vasta tässä, jo kertomuksen loppupuolella, kohtauksessa Linnean todellisuudentaju horjuu näin näkyvästi. Teoksen muiden kohtausten todellisuusperä on jäänyt lukijan vastuulle ja pohdittavaksi, mutta tässä esimerkkikohtauksessa lukijakin ymmärtää Linnean anoreksian edenneen vakavammaksi.

Anoreksian ja sen aiheuttaman psykoosikohtauksen lisäksi teoksessa esiintyy toinenkin mahdollisten harhojen aiheuttaja. Usvalan kartanon ympäristössä kasvaa useita kasveja, joita Linnean isoäiti ja tämän taloudenhoitaja hoitavat lempeydellä. Kukkiin ja kasveihin tuntuukin kätkeytyvän monia salaisuuksia, joita Linnea ei ymmärrä. Yksi tällainen salaisuus on kukka nimeltä yönsini, jota kuvaillaan seuraavasti: ”Kukka on käsittelemättömänä myrkyllinen ja se saattaa saada ihmisen jopa näkemään näkyjä...” (PV, 143). Teoksessa on aiemmin kerrottu yönsinen voivan aiheuttaa näkyjä, jotka myös hämärtävät toden ja kuvittelun, kahden maailman, rajaa. Yönsineä kasvaa muun muassa kartanon mailla ja Linnea kulkeekin yönsinipellon läpi mennessään maailmat erottavan muurin toiselle puolelle. Lukijalle jää siis monta tulkintamahdollisuutta siitä, mitä muurin toisella puolella oikeasti tapahtuu. Mikä on harhaa, mikä totta? Sekundaarimaailman tapahtumat on täysin mahdollista tulkita oikeiksi.

Itse kuitenkin tulkitseen tapahtumat harhoiksi, joita niin yönsini kuin anoreksiasta johtuva psykoosi voimistaa, ja joissa Linnean pelot pääsevät valloilleen. Koska Linnea on jo rakentanut mielessään sekundaarimaailmansa, ovat yönsini ja alttius psykoosiin omiaan mahdollistamaan niinkin vahvat harhat, kuin mitä Linnea mielestäni kuvitellussa sekundaarimaailmassa kokee. Yksi Linnean merkittävimmistä sekundaarimaailman kokemuksista on keijujen näkeminen, mistä kerron enemmän seuraavassa luvussa. 1789 julkaistussa suomalaisen mytologian sanakirjassa *Mythologia Fennicassa* (Ganander 1995, 55) pienistä keijukaisista kerrotaan seuraavallisesti: ”Heidän näkemisekseen vaaditaan hyvää mielikuvitusta ja harhauskoisuutta tai kunnon viinahumala tai kuumehoure”. Niin kuin aiemmassa luvussa kerroin, Linnealla on hyvä mielikuvitus, mutta keijujen näkemisen mahdollistaisi *Mythologia Fennican* mukaan myös Linnean psykoosi ja yönsini.

Tiedostan, että yönsinen ja psykoosin takia teoksen tapahtumiin voisi soveltaa teorialuvussa mainitsemaani Tzvetan Todorovin jaottelua, jossa hän jaottelee fantasian kategorioihin ihmeellinen, fantastinen ja outo, mutta koska olen rajannut jaottelun tutkielmani ulkopuolelle, jätän soveltamisen väliin. Pohdin tätä valintaa johtopäätöksissä.

5 Maailmat anoreksian tematisoijina

Edellisissä luvuissa olen käynyt läpi *Perhosen varjon* maailmoja ja niiden suhteita toisiinsa, sekä sekundaarimaailman mahdollisia tulkintatapoja. Tässä viimeisessä analyysiluvussa etsin vastauksia toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten primaari- ja sekundaarimaailma tematisoivat Linnean anoreksiaa. Esittelen teoksen eri maailmojen kohtauksia, ja keskityn erityisesti niihin, jotka esiintyvät teoksen molemmissa maailmoissa vastinpareina. Kiinnostuksen kohteenani on etenkin teoksen fantasiamaailma eli sekundaarimaailma.

5.1 Keijut

Hanna Ronkainen (2012, 34) esittelee lyhyesti *Onnimanni*-lehdessä *Perhosen varjoa* ja kirjoittaa, kuinka "[T]eräs yhdistää kirjaansa fantasiaelementtejä sijoittamalla päähenkilön osaksi keijujen klaania. Miten sovittaa ihmisen elämä ja keijujen kutsumus?" Ronkainen on tutkimuskohteeni ytimessä, sillä teoksessa anoreksia ja sekundaarimaailma yhdistyvät pitkälti keijuteeman kautta. Monet anoreksiaa sairastavat yrittävät laihduttaa itsensä niin pieneksi kuin mahdollista, ja satuolentoista keijut vastaavat tätä ihannetta. Keijut näyttäytyvät saduissa usein pieninä, hentoina ja kämmenenkokoisina, ja Linneallakin on toive muuttua keijunkaltaiseksi. Myös Nikolajevalla on oma näkemyksensä keijuhahmojen valintaan. Hän kirjoittaa pienten hahmojen olevan luultavasti kirjailijalle houkuttelevampia kuin isommat hahmot kuten jättiläiset, koska niitä on helpompi käsitellä ja koska ne sopivat lapsen mittasuhteisiin (1988, 57).

Linnean toive tulla keijunkaltaiseksi tulee selvästi ilmi, hän sanoittaa sen useaan kertaan. Jo alussa Linnea katselee kuvia naisista, joita hän kuvailee keijunkevyiksi, "[j]oiden luut soivat ihon läpi kauniisti kuin kanteleen kielet" (PV, 12). Hieman myöhemmin Linnea kuvaa pitkästi luokkatovereitaan ja heidän fyysisiä piirteitä, joita kadehtii. Hän käyttää heistä sanaa keiju, ja heistä "[k]eijuista keijuiin" (PV, 93) on eräs tyttö, joka on aikaisemmin ollut osastolla anoreksian vuoksi. Seuraavassa sitaatissa Linnea liittää keijuihin omasta mielestään positiivisia piirteitä, joita itsekin tavoittelee:

Keijuissa ei ole verta, heissä ei ole lihaa. Koska keijut eivät tunne mitään, heissä ei ole kyyneleitä. Keijuihin ei koskaan satu.

Keijut eivät tarvitse mitään. He eivät tarvitse edes ruokaa. He syövät korkeintaan marjoja ja porkkanoita.

Keijut ovat täydellisiä. He ovat onnistuneet kaikessa.

[--]

Jonakin päivänä olen itsekin keiju. Pieni ja siro valon olento, jonka iho hohtaa ihmeellisen kirkkaana. Tyttö, joka on kauttaaltaan kuin sileää, virheetöntä lasia.

Tahdon olla tuulten kannateltavissa, kevyt kuin huokaus iltarukouksen jälkeen, läpi-kuultava, melkein olematon.

Tyttö, joka mahtuu suojaan kämmenen sisään, turvaan jonkun taskuun. (PV, 93–94)

Linnea kuvaa keijujen ruumiinrakennetta ja kykyä olla syömättä, mutta huomionarvoista on myös se, että monet kohdat hänen keijukuvauksestaan yhdistyvät kuolleeseen ruumiiseen. Nykykäsityksen mukaan kuollut ruumis ei tarvitse ravintoa, siihen ei satu eikä se tunne enää mitään. Vaikka Linnea ei suoranaisesti teoksessa toivo kuolemaa, ainakin alitajuntaisesti hän kaipaa pakoa elämästään. Sitä hän mielestäni etsii pakenemalla sekundaarimaailmaan. Halusta laihtua keijunkevyeksi ja halusta paeta todellisuutta kertoo lisäksi anoreksian yhdistymisen lapsuudenkuvitelmiin:

Pienenä näin keijukaisia metsässä. Kauniilla paikoilla, lähimetsässä, tietyillä hetkillä se tapahtui. Jos olisin vielä yhtä pieni, varmasti näkisin niitä nytkin.

Tunnetta on vaikea selittää. Kun viipyisi kahden maailman rajalla – ja olisi jo enemmän sulautunut siihen toiseen. (PV, 100.)

Sitaatissa mainitaan keijut, mutta samalla siinä näkyy Linnean kaipuu pieneksi – niin iän kuin kehon puolesta. Lisäksi sitaatissa näkyy hyvin kahden maailman suhde. Vaikka sitaatti esiintyy teoksen alkupuoliskolla, Linnea mainitsee itsekin kaksi eri maailmaa siitäkin huolimatta, ettei osaa selittää, mitä tuntee ja aistii. Implisiittinen maailma on kuitenkin jo läsnä. Linnea tasapainoilee anoreksiansa oireiden kanssa, ja näenkin, että sitaatin maailmat kuvaavat hänen vaikeuttaan päättää, kumpaan maailmaan hän kuuluu ja haluaa – omaan reaali maailmaansa eli primaarimaailmaan vai keijukaismaailmaan eli sekundaarimaailmaan. Samoin on edeltävänkin sitaatin kohdalla, vaikka siinä eri maailmoja ei tuodakaan esille yhtä selvästi kuin jälkimmäisessä. Näen Linnean vaikeuden päättää omasta paikastaan vertautuvan siihen, haluaako hän tulla näkyväksi muiden silmissä ja aloittaa paranemisprosessin vai jatkaa syömättömyyttä ja siten sairauttaan.

Maailmojen syömishäiriötematiikka tulee selvemmin esille, kun vertaillaan Linnean primaarimaailman käsityksiä keijuista siihen, miten hän näkee keijut kohdatessaan ne fantastisessa sekundaarimaailmassa. Artikkelissaan ”Keijukaisten lähteillä” (2004, 159–187) Suvi Nii-

nisalo kirjoittaa, kuinka keijukaisten kuvaukset satukirjoissa ovat koostuneet aiemmin kalmanhajuisista keijukaisista, mutta nykyään keijut ovat muuttaneet muotoaan tanssiviksi ja siroiksi olennoiksi. Niinisalo toteaa, ”[k]uinka keijukaiset ovatkin siis vanhan suomalaisen kansanuskon mukaan alun perin ruumissaatoissa, hautausmailla ja sen liepeillä kollektiivisena joukkona esiintyviä lentäviä vainajien henkiä tai henkiolentoja [--]. Niitä voi olla hyviä tai ilkeitä, valkoiisiin tai muistiin pukeutuneita.” (Mt., 160.) *Mythologia Fennicassa* (Ganander 1995, 55) sanotaan samaa:

Kejjuset eli Kejjungaiset, pieniä keijukaisia, lentäviä olentoja; niitten silmissä, jotka uskovat näkevänsä näitä olentoja ruumissaatoissa, hautausmailla ja teillä, ne muistuttavat lumihutaleita, pieniä lasten nukkeja [--] Heitä uskotaan olevan valkeita ja mustia, pahoja ja hyviä; heidän uskotaan tulevan sinne, missä joku kuolee ja missä on ruumis, tuoden mukanaan hajun (*kalman*). [--] Jotkut uskovat keijukaisten olevan välihenkiä (välitilan henkiä), ei enkeleitä eikä paholaisia. (Ganander 1995, 55.)

Jatkan tässä kohtaa sivulla yhdeksän käyttämäni sitaattia, jossa Linnea ja Hedvig keskustelivat keijuista. Se jatkuu seuraavasti:

”Voivatko ne olla... pahoja?”

”Yleensä eivät”, Hedvig kertoo. ”Eivät toki. Mutta on olemassa tummempia lajeja... Ennen vanhaan kirkkomaille asui keijuyhdyskuntia, joita kutsuttiin esimerkiksi hittusiksi, sihjoiksi ja nääveleiksi. Ne aiheuttivat kalmanhajua. Jotkut harmaat keijut tulivat painoksi kannettavan arkun päälle. Kyllä niitä varmaan vieläkin on siellä ikävässä työssään. Toisaalta hautausmaakeijut myös helpottavat kuolevan oireita. Eivät tummat keijut siis pelkästään kurjissa tehtävissä toimi...” (PV, 80.)

Näissä kaikissa kolmessa keijukuvauksessa, Niinisalon, *Mythologia Fennican* ja *Perhosen varjon*, toistuvat samat seikat, joita ovat muun muassa keijujen väriytyminen, kalman haju ja hautausmaat. *Perhosen varjon* primaarimaailmassa Linnean haavekuvat kauniista keijuista vastaavat nykyisten satujen luomaa kuvaa siroista ja suloisista olennoista, mutta kun Linnea siirtyy sekundaarimaailmaan, hän huomaa, etteivät kaikki keijut täytä hänen odotuksiaan. Sekundaarimaailmassa Linnea kohtaa keijua ensin hautausmaalla.

Hautakiville on kahahtanut joukko pieniä, siivekkäitä olentoja, jotka ovat väritään harmaita ja mustia. Ne nauravat viiltävästi. [--]

Eivät ne ole lepakoita, ne ovat...

Keijuja? Niitäkö hautausmaakeijuja, joista Hedvig minulle kerran kertoi?

Olennoista lähtee kammottava kalman löyhkä. Yksi niistä pyrkii olkapäälleni. Hätistän hirvityksen kauhuissani olaltani, pakotan itseni takaisin jaloilleni ja ryntään kohti salaisen puutarhan muurin vastakkaista seinämää.

Onneksi olennot jättävät minut rauhaan. Ne jäävät kirkumaan villisti muurin hautakivien ympärille. (PV, 204.)

Hautausmaan keijut tematisoivat löyhkineen ja tavoitteineen kiivetä Linnean olkapäälle kuolemaa, jota Linnea on onnistunut omassa maailmassaan pakenemaan. Kuitenkin nyt, Linnean ollessa sekundaarimaailmassa, hänen pakonsa ei jatku kauaa, sillä vain hetken päästä hän kohtaa metsässä lisää keijuja. Linnea jää tarkastelemaan keijuja, jotka eivät enää hautausmaan ulkopuolella käy hänen kimppuunsa.

Vaikka Linnea pitää keijuja yhä kauniina, hän huomaa niiden olevan heikkoja, sairaita ja rajoiltaan epäselviä, osaa keijuista on vaikea erottaa. Keijujen epäselvät rajat vertautuvat Linnean omaan käsitykseen itsestään. Hän aikaisemmin miettinyt, miten "[i]llat ovat aikaa, jolloin jokin minussa muuttuu. Alan ikään kuin sulaa. Rajat liikkuvat kohti uusia suuntia." (PV, 121.) Nämä rajat voi tulkita koko teoksen kontekstissa monella tavalla. Rajat voivat viitata primaari- ja sekundaarimaailmojen rajoihin, jotka laajenevat kertomuksen edetessä. Samoin rajojen voi ajatella merkitsevän Linnean käsitystä omasta itsestään. Keski-Rahkonen, Charpentier ja Viljanen (2010, 123) kirjoittavat, kuinka sairastuneen mieltä ohjailee "loinen", joka keksii tekosyitä, valehtelee ja pyrkii karkottamaan kaikki, jotka yrittävät auttaa sairastunutta. Tämän loisen äänen sekoittuessa Linnean omiin ajatuksiin, hänen rajansa minuudestaan hälvenevät, eikä niitä ole enää mahdollista erottaa toisistaan.

Linnea pystyy itsekin tunnistamaan yhtäläisyyksiä itsensä ja keijujen välillä: "[h]e katsovat minuun. Kaikilla heillä on tummat silmät – kummalliset, kiehtovat mutta samalla hyvin tutunnäköiset silmät. Olen katsellut samanlaisia jopa huoneeni peilistä." (PV, 207.) Linnea peilaa itseään keijuihin, ja vaikka hän ei juuri sitaatin kohtauksessa ymmärrä sairaiden keijujen edustavan hänen kohtaloaan, jos hän ei päättä parantua anoreksiasta, käynnistää keijujen näkeminen silti hänessä prosessin kohti parantumispäätöstä. Mielestäni sekundaarimaailma tarjoaa Linnealle paikan käsitellä pelkojaan ja sairauttaan. Toki sekundaarimaailman tapahtumat ovat rytmiltään kiivaita, mutta ne saavat Linnean ymmärtämään, mitä hän oikeasti tahtoo. Siispä kun Linnea tapaa sekundaarimaailmassa keijut, oli tapahtumat sitten kuviteltuja tai eivät, hän alkaa pohtia mahdollisuuksiaan – palaisiko hän perheen ja ystävien luokse vai jäisikö

ikuisesti keijumaailmaan. Ihonen (2004, 88) kirjoittaaakin, kuinka sekundaarimaailman fantasiassa keskiössä ovat lapsesta löytyvät voimavarat. Voimavaroja löytyy lopulta Linnealtakin, kun hän joutuu päättämään, jääkö keijumaailmaan vai palaako hän takaisin omaansa. Päätöstä ja siihen johtavia tekijöitä käsittelem seuraavassa ja samalla viimeisessä analyysiluvussa.

5.2 Metsän kutsu ja tuonpuoleinen

Tässä luvussa käsittelem Linneaa kutsuvaa metsää ja muutamaa sen tapahtumaa, jotka voidaan nähdä anoreksiaa tematisoivina tekijöinä – olivat ne sitten täysin kuviteltuja tai oikeasti tapahtuneita. Sivuan tässäkin luvussa keijuelämää, sillä se on erottamaton osa Linnean lopullista päätöstä siitä, mihin maailmaan hän jää.

Pelkkä keijujen kohtaaminen ei vielä aiheuta Linneassa päätöstä lähteä sekundaarimaailmasta, saati päätöstä jäädä sinne. Ennen tapaamista halu päästä metsään eli sekundaarimaailmaan on kuitenkin vahva. Linnea tuo ilmi, että hän aistii tämän, vielä silloin implisiittisen, maailman kuitenkin näkemättä sitä:

Vaikka ketään ei näy, tuntuu kuin jostakin ihan läheltä, ehkä vain muutaman askeleen päästä, avautuisi kokonaan toinen maailma. Siinä maailmassa ei ole mitään pelottavaa. Päinvastoin sen läsnäolo jollain tavalla lohduttaa minua. Metsä antaa minulle voimastaa. (PV, 116.)

ja

Metsä kutsuu minua luokseen. Joskus pienenä minusta tuntui samalta kuin nyt – siltä, etten aivan kokonaan kuulu tähän todellisuuteen. Että jossakin on paljon todempi ja kauniimpi maailma, josta olen oikeasti kotoisin. (PV, 184.)

Metsä vetää Linneaa puoleensa sitä enemmän, mitä vahvemmin anoreksia tiukentaa hänestä otettaan eli mitä useammin Linnea jättää syömättä, sitä useammin hän näkee ja kokee viitteitä sekundaarimaailmasta. Primaarimaailmassa Linnealla on vielä mahdollisuus parantua syömishäiriöstään, mutta hän ei anna parantumiselle mahdollisuutta, vaan piilottaa sairautensa. Siksi hän uppoaa yhä enemmän sairauteensa ja kuvitelmiinsa. Tämänkin vuoksi tulkitsem sekundaarimaailman myös Linnean anoreksian huipentumaksi. Metsästä on muodostunut Linnealle turvapaikka, jossa hän pääsee pakoon huoliaan ja pelkojaan. Samalla tavalla hän saa turvaa ano-

reksiastaan. Tietysti maailma, jota Linnea jälkimmäisessä kohtauksessa kuvailee, on nyt erilaisempi kuin hänen ollessa lapsi. Aiemmin sekundaarimaailman kuvittelu on ollut lapsen leikkiä, nyt tapa paeta muuta maailmaa.

Luvussa 3.1 mainitsin, että teoksessa metsään menneistä puhutaan mielisairaina, ja luvussa 4.1 kerroin, kuinka Linnea kokee metsän äärettömänä. Tämä metsän äärettömyys vertautuukin mielestäni ihmismieleen ja jopa kuolemaan. Linnean ja Mikaelin, joka myöhemmin paljastuu Leimuksi, keskustelu tukee tulkintaani:

”Tähän metsään ei ole karttaa”, Mikael tietää. ”Tai on jotain vanhoja. Ne kartat, mitä on julkaistu, eivät kuitenkaan Valkmetsän kohdalla pidä paikkaansa. Todellisuudessa tämä metsä on paljon niitä karttoja suurempi.”

Hän katsahtaa minuun merkitsevästi.

”Siis paljon suurempi.” (PV, 61.)

Jääskeläisen (2006, 87) mukaan kahden rinnakkaisen maailman ajatusta tarkastellessa pinnan alta löytyy ”[i]kuinen kysymys elämän ja kuoleman olemuksesta ja toive siitä, ettei kuolema merkitsisikään elämän päättymistä vaan uudelle, miellyttävälle tasolle siirtymistä, siirtymistä valvetilasta vapaaseen uneksintaan”. Linnea haaveilee tällaisesta siirtymisestä, ei niinkään kuolemasta, vaikka sekundaarimaailma muistuttaa tuonpuoleista ja vaikka sekundaarimaailmaan jääminen tulkintani mukaan merkitsee hänen kuolemaansa. Hän vain haluaa jonnekin muualle, ei jäädä pelkästään omaan realistiseen primaarimaailmaansa.

Kirjallisuuden toiset todellisuudet eivät yleensä ole ainakaan aluksi hyviä ja miellyttäviä paikkoja (Jääskeläinen 2006, 87). *Perhosen varjon* sekundaarimaailma näyttäytyy Linnealle luokseen vetävänä, rauhanomaisena paikkana silloin, kun se on vielä Linnean näkökulmasta implisiittinen, mutta maailman muuttuessa avoimeksi, Linnean kokemukset uudesta maailmasta ovat ristiriitaiset. Kun hän on toipunut keijujen kohtaamisesta, hän kokee sekundaarimaailman omakseen: ”Olen viimein saapunut perille paikkaan, jossa olen joskus kauan sitten käynyt ja jota kohti olen jo pitkään haparoinut” (PV, 212). Lapsuuden leikit saavat vihdoinkin näkyvämmän muodon. Näen kohtauksen kommentoivan Linnean vihdoinkin saavuttamaa rauhaa kehonsa ja mielensä kanssa. Sitä kohti hän on pyrkinyt anoreksiansa kautta.

Linnea siis tuntee rauhaa keijujen, muun metsän väen ja Daalia-tätinsä luona. Metsän väki puhuu Linnealle ensin kauniisti ja Linnea kuuntelee tarkkaavaisesti. Olennot vakuuttele-

vat, kuinka metsä on vaarassa hautautua luonnonmullistusten alle, eikä Linnea enää pysty hilitä haluaan jäädä sekundaarimaailmaan: ”Enemmän kuin mitään tahtoisin olla yksi heistä, noista ihmeellisen kauniista valon olennoista” (PV, 211). Vaikka Linnea on tunnistanut ja saanut kuulla keijujen sairauksista, hän ei pääse yli niiden kauneudesta, sillä ne edustavat hänelle kaikkea sitä, mitä hän on tavoitellut. Tämän vuoksi hän ei vastustele, kun metsän väki pyytää häntä liittymään metsän joukkoihin. Mielestäni liittyminen väen joukkoon merkitsisi Linnean jäämistä toispuoleiseen, sillä hän ei voisi enää sen jälkeen palata monien muiden tavoin omaan maailmaansa.

Ensin metsän väki vakuuttelee Linnealle, miksi keijuelämä on ihmiselämää parempi ja miksi he tarvitsevat joukkoonsa juuri Linneaa, keijuihin ja toiseen maailmaan uskovaa ihmistä. Daalia sanookin Linnealle, että he tarvitsevat ”[k]ipeästi kaltaisiasi maailmallemme tarpeeksi herkkiä lisävoimia” (PV, 213). Ensin Linnea kuuntelee metsän väkeä ihastuneena, puhe pitää Linneaa otteessaan samalla tavalla kuin hänen sairastamansa anoreksia. Samoin kuin anoreksia kuherrusvaiheessa, myös metsän väen puhe ja maanittelut tuntuvat Linneasta kuin kodilta. Pian väen kutsu käy kuitenkin anoreksian tavoin aggressiivisemmaksi – mutta niin, ettei Linnea tunnista tätä aggressiivisuutta. Vain muutaman kerran Linnea pohtii primaarimaailmassaan tietävänsä syömättömyyden olevan hänelle pahaksi ja vain hetken ajan hän kyseenalaistaa sekundaarimaailman väen tarkoituksiperiä. Tämä tapahtuu, kun Linnealle kerrotaan päätöksen jäädä sekundaarimaailmaan olevan lopullinen. Linnea osoittaa epäilynsä kysymyksillä, kuten esimerkiksi miksi juuri hänet on valittu keijumaailmaan ja mitä tapahtuu, jos hän ei halua jäädä sinne:

”Entä jos mä joskus tahdonkin takaisin ihmisten luokse?”

”Et sinä tahdo”, Daalia sanoo tyynnyttelevällä äänellä [--]. ”Takaisin toiselle puolelle pyrkijät kykenevät enää harvoin normaaliin ihmiselämään”, Daalia kertoo. ”Heitä on mielisairaaloissa. On vaikea palata ihmisten hämärään maailmaan sen jälkeen, kun on nähnyt Toisen valtakunnan kauneuden.” (PV, 213–214.)

Lopullisuus tukee myös tulkintaani siitä, että sekundaarimaailmaan jääminen merkitsisi lopulta Linnean kuolemaa. Tosin mielestäni teoksessa ilmaistaan hieman ristiriitaisesti se, onko päätös jäädä metsään oikeasti lopullinen päätös, sillä päätöksenkin jälkeen sekundaarimaailmasta pääsee vielä pois, minkä esimerkiksi Leimu ja Daalia todistavat. Mutta ainakin joillekin siirtyminen on erityisen vaikeaa. Siirtymisen vaikeus kertoo siitä, että sekundaarimaailma tematisoisi, jos ei täysin tuonpuoleista, ainakin sen rajaa. *Perhosen varjossa* ei kerrota tarkasti,

kuinka kauan Linnean anoreksia on kestänyt, mutta siinä kerrotaan Linnean pitkään jatku-
neesta syömättömyydestä sekä siitä, miten Linnean fyysinen ja henkinen kunto heikkenevät
kerronnan edetessä. Ei siis olisi lainkaan mahdotonta, että Linnea jopa kuolisi metsään. Linne-
alle siirtyminen takaisin omaan maailmaansa olisi joka tapauksessa vaikeaa, johtui sekundaarimaailmaan päätyminen sitten psykoosista, mielikuvituksesta tai taasta, sillä hän on heikossa
kunnossa anoreksiansa vuoksi.

Olen kertonut aiemmin siitä mahdollisuudesta, että sekundaarimaailman voisi tulkita
tuonpuoleiseksi. Linnea ei kuitenkaan kuole teoksessa, vaan hänen onnistuu palata primaari-
maailmaan. Hän on silti hyvin lähellä kuolemaa. Metsän väki houkuttelee Linneaa astumaan
metsän lampeen, jotta hän saisi kasteen ja liittyisi siten heidän joukkoonsa. Väki jatkaa lem-
peältä vaikuttavaa puhettaan, joka välittyy lukijalle aggressiivisena. He käyttävät muun mu-
assa virkkeitä "[t]ule, ystäväni, tule", "[k]atso veden ihanaan valtakuntaan" ja "[e]t saa pelätä
[--] Ota kaste" (PV, 214–215). Yksi vedenkeijuista jopa tarttuu Linneaa käteen ja ohjaa häntä
kohti lampea. Linnea toimii metsän väen kanssa samalla tavalla kuin on tehnyt anoreksian
kohdalla; hän antautuu molempien armoille ja antaa ohjata itseään. Linnea on siis vihdoin
tehnyt päätöksensä jäädä sekundaarimaailmaan ja olla antamatta anoreksialleen parantumi-
sen mahdollisuutta.

Kun Linnea on astumassa lampeen, metsään hyökkää ajattaria, jotka tiputtavat hänet
veteen. Linnea joutuu Hiiden akan maille, ja akka onkin tunnetusti tuonpuoleisen olento.
Tuonpuoleisuudesta kielivät myös Linnean avunhuudot, joita kukaan ei kuule. Linnea tapaa
Hiiden akan, joka sanoo haistaneensa jo kauas, että Linnea kantaa pahaa tautia (PV, 220). Väi-
tän kyseisen taudin tarkoittavan anoreksiaa eikä pelkästään psykoosia tai yönsinen aiheutta-
mia harhoja, sillä Linnealla ei ole muutakaan tautia, johon akka voisi viitata. Kohtaukset Hiiden
akan mailla ovat lyhyitä ja nopeatempoisia, mutta koen niidenkin tematisoivan ja peilaavan
Linnean anoreksiaa. Mainitsin luvussa 5.2 metsän olevan Linnealle turvapaikka, mutta Hiiden
akan mailla tilanne kääntyy päinvastaiseksi ja metsä muuttuu synkäksi paikaksi. Tilanteen
vaihtumiseen vaikuttaa Hiiden akan ja hänen tyttärensä käytös ja ulkonäkö; Hiiden akka ker-
too Linnealle tämän pääsevän "[p]alvelijaksi Hiidenlinnan ikuiseen pimeyteen. Sinä jos kuka
kuulut Pimentolan laajoille tiluksille". (PV, 220.) Akka kehottaa Linneaa tulemaan seuraksi, Kal-
man sisareksi, tyttärelleen Hilpelle, jota Linnea kuvailee sanalla laiha. Linnea huomaa, että Hil-
pen silmien kohdalla on vain tyhjiä ja että tämän kasvot ovat kuolleen. Edellisessä alaluvussa
mainitsin keijujen silmät, joita Linnea piti samanlaisina kuin omiaan. Nyt hän ei enää kohtaa

silmiä, vaan kuolleen kasvot. Näyn vuoksi Linnea ymmärtää vihdoinkin tuonpuoleisen olevan hänen kohtalonsa, johon syy on hänen sairastamansa anoreksia. Hän pääsee pakenemaan Hiiden akan luota, mutta jää voimattomana maahan makaamaan odottamaan kuolemaa.

Linnea löydetään metsästä loukkaantuneena ja hän päätyy sairaalaan, jossa hänen syömishäiriötään aletaan hoitaa. Linnea keskustelee isoäitinsä ja Hedvigin kanssa metsän tapahtumista, mutta hän ei silti ole varma, mitä oikeasti tapahtui: ”En tiedä, mitä Valkmetsässä tapahtui, oliko se unta vai totta. Ehkei sillä ole edes merkitystä, sillä se kaikki kuitenkin tapahtui.” (PV, 228.) Hän siis itsekin epäroi lukijan tavoin tapahtumien oikeaa luonnetta. Lopulta ratkaisu jää lukijalle. On silti selvää, että metsän tapahtumat, tosia tai eivät, herättävät Linneassa sairautentunnon, sillä hän on paennut täpärästi kuolemaa ja nähnyt, ettei sekundaarimaailman keijut saati muut olennot vastanneet hänen tavoitteitaan ja kuvitelmiaan. Anoreksian paranemisprosessin alku on anoreksiapotilaalle tyypillisesti hankala, ja ennen kuin Linnean hoito käynnistyy, hänen on kirjaimellisesti pitänyt käydä pohjalla, mihin hän vajosi lammen kautta joutuessaan Hiiden maille.

Huomioideni, joita olen esitellyt tässä ja edeltävässä alaluvussa, perusteella teoksen primaari- ja sekundaarimaailma tematisoivat Linnean syömishäiriötä varsinkin keijumaailman kautta. Olen keskittynyt sekundaarimaailman tapahtumiin, sillä juuri ne auttavat Linneaa ymmärtämään, että hän on sairas ja tarvitsee apua. Keijujen kohtaaminen ja niiden fyysisten ja henkisten piirteiden tarkastelu auttaa Linneaa ymmärtämään, ettei keijuelämä olekaan tavoiteltavan arvoinen ja että se poikkeaa hänen omista primaarimaailmassa tapahtuneista kuvitelmistaan. Vielä metsän väen luona Linnea on valmis jättämään oman maailmansa taakseen, mutta päätyessään Hiiden akan maille, hän oivaltaa tarvitsevänsä apua.

Seuraavaksi siirryn tutkielmani johtopäätöksiin.

6 Johtopäätökset

Tutkielmani tarkoitus oli löytää vastaus seuraaviin kysymyksiin: missä suhteissa teoksen maailmat ovat toisiinsa ja miten nämä maailmat tematisoivat päähenkilön sairastamaa anoreksiaa. Tutkielmassani olen tarkastellut Tolkienin sekundaariteorian ja Nikolajevan maailmojen jaottelun avulla Mila Teräksen *Perhosen varjo* -romaanin maailmojen suhteita. Tutkielmani perusteella *Perhosen varjon* sekundaarimaailman voi tulkita niin avoimeksi kuin suljetuksi maailmaksi, mutta oman tutkimuskysymyksen kannalta sen tarkasteleminen avoimena on mielekkäämpää. Olen lisäksi käsitellyt kohdeteokseni syömishäiriötematiikkaa, joka korostuu erityisesti sekundaarimaailmassa, sillä juuri sekundaarimaailma pakottaa Linnean kohtaamaan totuuden omasta sairaudestaan.

Tutkielmassani olen tullut siihen johtopäätökseen, että Linnea kuvittelee sekundaarimaailman tapahtumat, ja myös osan primaarimaailman tapahtumista. Se, johtuuko kuvitelmat hänen anoreksiasta johtuvasta nälkiintymisestä, sen aiheuttamasta psykoosista, runsaasta mielikuvituksesta vai yönsinen aikaansaamista harhoista, on epäselvää ja jääkin lopulta lukijan pääteltäväksi. Toki teos on mahdollista lukea ilman, että tulkitsee tapahtumia mielen tuotteeksi, mutta tämä ei ollut tutkielmani lähtökohta. Linnea luo ympärilleen fantasiamaailman, jota olen nimittänyt sekundaarimaailmaksi, jotta hänellä olisi paikka, johon paeta silloin kun arjen paineet, muun muassa anoreksia ja johdannossa mainitut perhesuhteet, käyvät liian raskaiksi. Tekemäni analyysin perusteella Linnea pystyy pitämään mielikuvituksensa kurissa hetken, mutta kun hänen syömättömyytensä jatkuu yhä kauemmin, hänen oma mielikuvituksensa sekoittuu tositapahtumiin, eikä hän enää erota, mikä on totta. Linnea on jo lapsena kuvitellut keijuja ja rakennellut erilaisia fantasiamaailmoja, joten uuden fantasiamaailman luominen teini-iässä ei olisi outoa. Huomioideni perusteella syömishäiriötematiikka korostuu eniten keijujen kautta, sillä Linnea näkee niissä itsensä, toiveensa ja pelkonsa. Luentani perusteella sekundaarimaailma tematisoi vahviten tuonpuoleista maailmaa tai ainakin välitilaa ennen kuolemaa.

Vaikka käsittelin vain yhtä romaania tutkielmani kompastuskiveksi muodostui analyysimateriaalin runsaus, analysoitavien kohtien valinnanvaikeus ja kandidaatintutkielman rajattu pituus. Ymmärsin myös hieman liian myöhään yönsinikasvin tarkoituksen siitäkin huolimatta, että se on selvästi mainittu kohdeteoksessani. Yönsinen takia jouduin pohtimaan kauan

teosta ja sen maailmoja, sekä oman tutkielmani rakennetta ja analyysilukuja. Varsinkin tutkielmani rakenne olisi voinut olla huomattavasti parempi, jos olisin huomannut yönsinen merkitykset aiemmin. Huomattuani yönsinen jäin myös katumaan päätöstäni rajata Tzvetan Todorovin jaottelu tutkielmani ulkopuolelle, sillä se olisi ollut varmasti hyödyllinen molempien tutkimuskysymysten kannalta. Todorovin teoria olisi auttanut teoksen maailmojen jaottelussa, koska varsinkin tutkielmani kolmas luku tuotti päänvaivaa. Totean kuitenkin, että tällaista pohdintaa ja epäröintiä tutkimustyö sisältää. Ja että kandidaatintutkielman pituuden takia jotain oli pakko rajata ulkopuolelle. Toinen ongelman aiheuttaja oli jälkimmäinen syömishäiriötematiikkaan liittyvä tutkimuskysymykseni. Vaikka tiesin, mitä aion tutkia, kysymyksen muotoilu oli vaikeaa, sillä syömishäiriö ei ikinä ole suoraviivaisesti etenevä sairaus. Toivon, että siitä muodostui lopulta tarpeeksi selkeä, ja sellainen, johon vastasin.

Vaikeuksista huolimatta väitän tuoneeni tutkielmallani suomalaisen kirjallisuuden tutkimuskentälle jotain uutta ja uskoakseni toivottuakin, sillä niin kuin johdannossa totesin, nuorten syömishäiriökirjallisuuden tutkimustyö on jäänyt Suomessa vähäiseksi. Saatan hyvinkin jatkaa syömishäiriökirjallisuuden parissa pro gradu -tutkielman tullessa ajankohtaiseksi, sillä kohdeteostanikin voisi tutkia vielä useista eri näkökulmista.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Teräs, Mila 2012. *Perhosen varjo* [=PV]. Otava: Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus

Ahola, Elli-Mari 2020. Kansalliseepos fantasian ja arkimaailman välillä: Kalevala-muunnelmien maailmat 2000-luvulla. Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossakin – Käsityksiä kuvitelluista maailmoista*. Toim. Ulla Piela ja Petja Kauppi. Helsinki: SKS. Kalevalaseuran vuosikirja, 99, 147-166.

Bettelheim, Bruno 1998 (1975). *Satujen lumous: merkitys ja arvo*. Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: WSOY.

Garander Kristfrid 1995 (1789). *Mythologia Fennica*. Suom. Brita Löflund. Toim. Juha Pentikäinen. Klaukkala: Recallmed Oy.

Huttunen, Matti 2018. Psykoosi (mielisairaus). Teoksessa *Lääkärikirja Duodecim*. Saatavilla <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00411> (30.11.2018)

Härkönen, Marketta 2001. Sairas, sairaampi, sairain. Teoksessa *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*. Toim. Tuula Korolainen. Helsinki: Tammi, 297-312.

Ihonen, Maria 2004. Lasten ja nuorten fantasian kerronnalliset keinot. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 76-96.

Jääskeläinen, Pasi 2006. Komeron kautta toisaalle. Teoksessa *Ihmeen tuntua: näkökulmia lasten ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Toim. Anne Leinonen & Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 82-90.

Keski-Rahkonen, Anna, Pia Charpentier & Riikka Viljanen 2010. *Syömishäiriöt - Läheisen opas*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Korpua, Jyrki, Hirsjärvi Irma, Kovala Urpo, & Välisalo Tanja 2021. Johdanto. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi, Urpo Kovala & Tanja Välisalo. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, (130). 9-21.

Korpua, Jyrki 2022. Mielikuvitukselliset maailmat. Lasten ja nuorten fantasian tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja nro. 35*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 153-166.

- Leinonen, Anne. 2006. Fantasian taikamaailma. Teoksessa *Ihmeen tuntua : näkökulmia lasten ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Toim. Anne Leinonen & Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 20-44.
- Niinisalo, Suvi 2004. Keijukaisten lähteillä – Kalmanhajuisesta henkiolennosta kauniiksi tanssivaksi keijukaiseksi satukirjojen sivuille. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 76-96.
- Nikolajeva, Maria 1988. *The magic Code: The use of magical patterns in fantasy for children*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ronkainen, Hanna 2012. Muodonmuutos. Julkaisussa *Onnimanni*. 4/2012. 34-35.
- Ryan, Marie-Laure 1991. *Possible worlds, artificial intelligence and narrative theory*. Bloomington: Indiana University Press.
- Sisättö, Vesa 2002 (1964). Suomentajan saatesanat. Teoksessa *Puu ja lehti*. Juva: WS Bookwell Oy, 15-16.
- Sisättö, Vesa 2006. Fantasia ja fantasiakirjallisuus. Teoksessa *Ihmeen tuntua : näkökulmia lasten ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Toim. Anne Leinonen & Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9-20.
- Sisättö, Vesa 2011. Tieteis- ja fantasiakirjallisuuden monipuoliset maailmat. Teoksessa *Kirjallisuus liikkeessä: Lajeja, käsitteitä, teorioita*. Toim. Päivi Koivisto & Satu Kiiskinen. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 83-96.
- Todorov, Tzvetan 1975. *The fantastic: A structural approach to a literary genre*. Ithaca, New York: Cornell University Press.